

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ ЮРИДИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені ЯРОСЛАВА МУДРОГО**

РАГУЛІНА КСЕНІЯ АНАТОЛІЇВНА

УДК 340.147

**МІЖНАРОДНИЙ ДОГОВІР ЯК ДЖЕРЕЛО ПРАВА В УКРАЇНІ:
ЗАГАЛЬНОТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ**

**12.00.01 «Теорія та історія держави і права;
історія політичних і правових учень»**

**АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата юридичних наук**

Дисертацією є рукопис.

Роботу виконано у Науково-дослідному інституті державного будівництва і місцевого самоврядування Національної академії правових наук України.

- Науковий керівник:** кандидат юридичних наук,
старший науковий співробітник
ЧАПАЛА Геннадій Владиславович,
Науково-дослідний інститут
державного будівництва та місцевого
самоврядування НАПрН України,
старший науковий співробітник.
- Офіційні опоненти:** доктор юридичних наук, професор
СЕРЬОГІН Віталій Олександрович,
Харківський національний університет
імені В.Н. Каразіна, професор кафедри
конституційного і муніципального
права юридичного факультету;
- доктор юридичних наук, професор
СЛИНЬКО Дмитро Вікторович,
Харківський національний університет
внутрішніх справ, професор кафедри
теорії та історії держави і права.

Захист відбудеться «28» квітня 2021 року о 13.00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 64.086.02 у Національному юридичному університеті імені Ярослава Мудрого за адресою: 61024, м. Харків, вул. Пушкінська, 77.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого за адресою: 61024, м. Харків, вул. Пушкінська, 84 а.

Автореферат розіслано «26» березня 2021 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

К. В. Гусаров

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Обґрунтування вибору теми дослідження. Сучасний період активізації комплексних перетворень і модернізації правової системи України, формування ефективних механізмів регулювання суспільних відносин неминуче тягне за собою якісні зміни, зростання обсягу та інтенсивності правотворчої діяльності, що своєю чергою посилює значення дослідження як загальної специфіки документальних носіїв правових норм, так і юридичної природи їх різновидів, з'ясування особливих ознак і відмінних рис. Нагальна потреба українського права в дослідженні та подальшому вдосконаленні джерел (форм) права зумовлюється прагненням побудувати істинно правову державу, суттєвою ознакою якої має стати об'єктивізація права на засадах гуманізму, демократії, свободи і справедливості.

В умовах сьогодення спостерігається інтенсифікація демократичних процесів, прогресивний перехід від субординації і підпорядкування до добровільно-погоджувального врегулювання як внутрішньодержавних, так і міжнародних взаємовідносин. У зв'язку з цим, у якості необхідного способу вираження права, поряд із домінуючими на просторах континентальної Європи владними нормативно-правовими актами та іншими джерелами права, дедалі більшої актуальності набуває особливий правовий регулятор суспільних відносин – нормативний договір. Діючий у межах державної юрисдикції, такий договір визнається формальним джерелом у системі сучасного права України і дедалі частіше стає предметом обговорення на сторінках наукових видань з боку як представників загальнотеоретичної юриспруденції так і представників галузевих правничих наук.

Теоретичне підґрунтя роботи становлять наукові праці вітчизняних і зарубіжних вчених у галузі загальної теорії держави та права, міжнародного права, а також галузевих правничих наук. Зокрема, вагомий внесок у загальнонаукове осмислення договору як теоретико-правової категорії та в якості джерела права внесли наступні вчені-правознавці: Ю. О. Горшеньова, А. Д. Дьомін, В. В. Іванов, М. Ф. Казанцев, Ш. В. Калабеков, А. Д. Корецький, Ю. Ю. Кулакова, М. А. Нечитайло, С. П. Погребняк, Т. А. Парфенова, Н. М. Пархоменко, Ю. В. Сайфуліна, В. О. Серьогін, Д. В. Слинько, Ю. О. Тихомиров, З. М. Юдін та ін.

Теоретичні питання дослідження нормативного договору як зовнішньої форми буття міжнародно-правових норм, а також як джерела права ЄС знаходять вираз у наукових працях Л. Л. Богачової, Д. О. Булгакової, А. О. Васечка, Н. Б. Галецької, А. Кассезе, О. В. Київець, І. І. Лукашука, М. М. Марченка, О. О. Мережка, О. М. Москаленка, Р. А. Мюллерсона, Б. І. Осмініна, Н. М. Раданович, А. З. Рассмагіної, К. В. Смирнової, О. М. Талалаєва, О. І. Тіунова, Г. І. Тункіна, Є. Т. Усенка, Дж. Фіцморіса, С. В. Черніченко, та ін.

Проблемі нормативної регламентації правового статусу міжнародних договорів України в системі вітчизняного законодавства та їх дії у внутрішньодержавному правопорядку приділено

увагу у працях таких науковців, як О. В. Буткевич, М. В. Буроменський, Є. О. Зверев, Ю. Л. Медведєв, О. О. Мережко, О. А. Назаренко, В. П. Паліюк, Н. М. Пархоменко, К. О. Савчук, Д. С. Терлецький та ін.

Нормативно-правовим підґрунтям дисертації є Конституція України, міжнародні договори, вітчизняне і зарубіжне законодавство.

Емпіричну базу дослідження становлять: рішення Європейського суду з прав людини; рішення, висновки, ухвали Конституційного Суду України; постанови Пленуму Верховного Суду України; постанови Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних та кримінальних справ; нормативно-правові акти міністерств щодо застосування міжнародних договорів.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертація виконана відповідно до плану наукових досліджень НДІ державного будівництва та місцевого самоврядування НАПрН України у межах фундаментальних тем «Державно-владні інституції в організаційно-правовому механізмі реалізації Конституції України» (державна реєстрація 0114U004238) та «Правові проблеми розвитку державотворчих процесів у контексті конституційної реформи в Україні» (державна реєстрація 0118U001380). Тема дисертації затверджена вченою радою НДІ державного будівництва та місцевого самоврядування НАПрН України, протокол № 12 від 14.12.2015 р.

Мета і завдання дослідження. Мета дисертації полягає в розкритті теоретико-правових аспектів укладення, тлумачення та реалізації міжнародних договорів як джерела права в Україні. Окреслена мета дослідження зумовила необхідність поставлення та послідовного розв'язання таких основних завдань:

- розкрити поняття, сутнісні ознаки та генезу нормативного договору як джерела права;
- визначити особливості нормативного договору в міжнародному праві; надати характеристику міжнародного договору як зовнішньої форми буття міжнародно-правових норм;
- з'ясувати роль і значення договору як джерела права Європейського Союзу в контексті перспектив євроінтеграції України;
- визначити роль і місце міжнародних договорів у системі джерел права України; продемонструвати вплив міжнародних договорів на національне законодавство України;
- розкрити основні проблеми тлумачення міжнародних договорів та перспективні шляхи їх подолання;
- надати загальнотеоретичну характеристику договорів між Україною та ЄС і їх впливу на розвиток вітчизняної правової системи; визначити роль Угоди про асоціацію з ЄС у правовому забезпеченні реформ в Україні;
- сформулювати пропозиції за предметом дослідження щодо вдосконалення механізму правового регулювання в Україні;

- визначити, з огляду на новітні світові тенденції, перспективні напрями реформування вітчизняного законодавства щодо дії міжнародного права в межах національної системи права.

Об'єктом дослідження є система правовідносини, пов'язаних з укладенням, тлумаченням та реалізацією міжнародних договорів як джерел права в Україні.

Предметом дослідження є теоретико-правовий аспект міжнародного договору як джерела права в Україні.

Методи дослідження. Методологічною основою дисертаційної роботи є сукупність філософських, загальнонаукових і спеціальних методів пізнання, якими оперують у правовій науці. Взаємозалежне й комплексне поєднання цих методів сприяло досягненню поставленої мети й вирішенню завдань дослідження, всебічному розкриттю теми дисертації та забезпеченню наукової об'єктивності, чіткості та достовірності отриманих результатів.

Зміст і виклад матеріалу дисертації побудовано відповідно до *дедуктивного методу* пізнання за схемою «від загального до конкретного, окремого». Основним методом при написанні дисертаційної роботи став *діалектичний метод пізнання*. Саме ним була забезпечена всебічність наукового дослідження з позиції цілісності й взаємопов'язаності його окремих елементів, що має прояв у ґрунтовному аналізі ознак, сутності, поняття, місця і ролі міжнародного договору як джерела права та перспектив його дії в Україні. Використання діалектичного методу сприяло отриманню об'єктивних результатів роботи (підрозділи 1.1 – 1.3; 2.1 – 2.3). Звернення до *системно-структурного методу* забезпечило надання послідовної характеристики і сприяло комплексному розкриттю предмету дослідження, шляхом урахування взаємозв'язку і співвідношення цілого й частини, зокрема договорів в системі інших джерел права (підрозділи 1.1 – 1.3; 2.1, 2.3). Застосування *формально-логічного методу* дозволило послідовно і логічно проаналізувати низку правових норм і наукових напрацювань, у результаті чого вдалось охарактеризувати природу міжнародного договору (підрозділи 1.1; 1.2). *Порівняльно-правовий метод* задіяно у процесі здійснення порівняльного аналізу чинного вітчизняного і зарубіжного законодавства та норм міжнародного права, що дало змогу узагальнити і порівняти сучасні світові тенденції щодо статусу і дії міжнародних договорів, а також зробити висновки щодо подальших векторів розвитку досліджуваного явища в українському законодавстві; ці методи мали місце у виявленні специфіки міжнародних договорів серед внутрішньодержавних договорів та порівняно з національними джерелами права (підрозділи 1.2, 2.1). *Історико-правовий метод* забезпечив можливість здійснити вивчення об'єкта дослідження в темпоральному розрізі й проаналізувати виникнення, становлення та тенденції закономірностей його розвитку (підрозділ 1.1 – 1.3; 2.1, 2.3). Застосування порівняльно-історичного підходу дає можливість простежити еволюцію поняття нормативного договору, історичний аспект міжнародно-договірних відносин, а також існування міжнародного договору як джерела права в історії України. *Конкретно-соціологічний метод*

застосовувався при аналізі судової практики та статистичних даних, що сприяло підготовці висновків про стан досліджуваних проблем на практиці (підрозділи 2.1-2.3). *Методи моделювання й абстрагування* стали в нагоді при опрацюванні нормативних і науково-теоретичних засад дії міжнародних договорів України з метою вдосконалення їхнього правового забезпечення (підрозділи 2.1-2.3). *Метод узагальнення та інтегрального аналізу* дозволили на основі нормативних і наукових матеріалів сформулювати науково обґрунтовані висновки і рекомендації прикладного характеру.

Наукова новизна одержаних результатів. Дисертація є першою у вітчизняній юридичній науці науково-дослідною працею, в якій представлено цілісне і комплексне загальнотеоретичне бачення міжнародного договору як джерела права та особливості його дії в правовій системі України, обґрунтовано низку нових концептуальних положень і висновків, а також представлено практичні рекомендації з досліджуваних питань. До числа найбільш значущих із них належать такі:

уперше:

- сформульовано авторське визначення нормативного договору; під ним розуміється джерело (форма) права, що являє собою формально визначену угоду кількох рівноправних суб'єктів права (сторін договору), наділених відповідними нормотворчими повноваженнями, котра ґрунтується на вільному волевиявленні цих суб'єктів, є результатом взаємного погодження їх інтересів, здійснює неперсоніфіковане регулювання певного кола суспільних відносин шляхом визначення прав і обов'язків сторін договору та інших суб'єктів (адресатів), розрахована на неодноразове застосування, має юридичну силу, гарантується державним примусом і має суб'єктний, просторовий та часовий вимір;

- розкрито історичну генезу нормативного договору як джерела права; виокремлено її основні етапи): 1) стародавній (античний) (IV ст. до н.е. – XI ст. н.е.); 2) середньовічний (легістський) (XI – XVII ст.); 3) юснатуралістський (XVII-XVIII ст.); 4) позитивістський (XVIII – кінець XIX ст.); 5) новітній (з кінця XIX ст. дотепер); надано загальну характеристику кожного з етапів;

- висловлено гіпотезу про те, що на сьогодні світова цивілізація перебуває на стадії переходу до якісно нового етапу еволюції категорії «договір» – етапу інформатизації, що характеризується діджиталізацією процесів укладення та виконання нормативних договорів та виходом їх предмету в кіберпростір;

- сформульовано авторське визначення міжнародного договору як джерела права; під ним пропонується розуміти різновид нормативного договору, що являє собою угоду кількох рівноправних суб'єктів міжнародного права (сторін договору), наділених відповідними нормотворчими повноваженнями, котра ґрунтується на вільному волевиявленні цих суб'єктів, є результатом взаємного погодження їх інтересів, здійснює неперсоніфіковане регулювання

міжнародних відносин, належними й зацікавленими суб'єктами яких вони є, і полягає у прийнятті сторонами на себе міжнародних зобов'язань, визначенні прав та обов'язків для підпорядкованих сторонам суб'єктів (адресатів) відповідно до основних принципів міжнародного права, розрахована на неодноразове застосування, має юридичну силу, гарантується державним (між-державним) примусом і має суб'єктний, просторовий та часовий вимір;

- міжнародний договір пропонується розглядати як прояв самоврядності, а відтак і високоорганізованості світового співтовариства на глобальному, регіональному та двосторонньому рівнях, що виявляється в його спроможності до забезпечення скоординованості діяльності учасників міжнародного спілкування та досягнення їхніх власних інтересів через узгодження воель та прийняття на себе міжнародних зобов'язань;

- виокремлено низку ознак, що відрізняють договори як джерело права ЄС як від міжнародних договорів, так і від національного законодавства, у т. ч. подвійна легітимність; подвійна консенсуальність; субсидіарність; різноспрямованість; ієрархічність;

- обґрунтовано тезу про те, що міжнародно-конформне тлумачення конституції конституційними судами є складовою механізму добросовісного виконання державою міжнародних договорів, тобто елементом імплементації (трансформації) загальноновизнаних принципів міжнародного права;

- обґрунтовано доцільність запровадження до національного законодавства особливої категорії «міжнародних договорів конституційного значення», юридична сила яких визнавалася б рівною Конституції України;

удосконалено:

- наукові положення про дію міжнародних договорів у межах національної системи права; звернуто увагу на особливу роль і дію у внутрішньому праві України тих міжнародних договорів, які не набрали чинності для України, але за певних обставин можуть бути джерелом міжнародних політико-правових зобов'язань;

- наукові підходи щодо розмежування нормативних та ненормативних договорів; наведено додаткові аргументи на користь абсолютизації принципу «*tertium non datur*» (або нормативний або ненормативний);

- моністичні підходи до розуміння співвідношення міжнародного й національного права; запропоновано змінити ситуативний пріоритет міжнародних договорів України над національним законодавством, закріплений чинним Законом України «Про міжнародні договори України», на їх абсолютний пріоритет; надати даному принципу характер однієї з вихідних засад конституційного ладу України;

- доктринальні підходи про співвідношення юридичної сили міжнародних договорів і внутрішньодержавних нормативно-правових актів; обґрунтовано тезу про те, що положення

(місце), яке займають у загальній ієрархії міжнародні договори, зазвичай залежить від рівня прийняття рішення про згоду на їх обов'язковість; тобто статус міжнародного договору або відповідає статусу акту, за допомогою якого він інкорпорується у внутрішньодержавне право, або міжнародному договору надається пріоритет перед актами, рівними за юридичною силою з актом, за допомогою якого договір інкорпорований у внутрішньодержавне право, і всіма нижчестоящими актами;

- теоретико-методологічні підходи до тлумачення міжнародних договорів України; обґрунтовано, що при тлумаченні міжнародних договорів України необхідно враховувати їх міжнародну нормативно-договірну природу, чітко визначати їх місце у системі джерел національного права, узгоджувати їхні зміст із цілями, принципами і нормами національної правової системи, брати до уваги проблеми перекладу, враховувати міжнародну правозастосовчу практику тощо;

набули подальшого розвитку:

- доктринальні підходи до класифікації джерел права Європейського Союзу, виокремлено систему внутрішніх та зовнішніх договорів ЄС;

- наукові погляди на видове розмаїття міжнародних договорів як джерел права ЄС; серед внутрішніх джерел права Євросоюзу виокремлено та охарактеризовано в теоретичному плані такі договори: 1) установчі договори про створення європейських інтеграційних об'єднань разом із додатками та протоколами до них, що є невід'ємною їх частиною; 2) договори, які змінюють, доповнюють та підтверджують установчі договори і яким держави-члени ЄС надають характер установчих актів («ревізійні» договори); 3) Хартія основних прав ЄС 2000 р. та Європейська конвенція з прав людини 1950 р. як систематизовані каталоги прав та свобод людини і громадянина в Євросоюзі; 4) спеціальні додаткові конвенції між державами-членами відносно певних питань, з яких інститути ЄС не уповноважені видавати нормативно-правові акти; 5) міжінституційні угоди; 6) договори про приєднання нових держав-членів та додатки до них;

- наукове бачення перспектив подальшого розвитку договірних відносин між Україною та ЄС у межах Угоди про асоціацію; наведено додаткові аргументи на користь укладення рамкових і галузевих угод як дієвого механізму, що конкретизує і спрощує процедуру спільного вирішення відповідних питань, сприяє досягненню компромісу (а в деяких випадках і консенсусу), може слугувати «локомотивом» прогресивного розвитку національного законодавства у відповідних сферах;

- пропозиції щодо удосконалення нормативно-правової регламентації статусу міжнародних договорів України у вітчизняному законодавстві; наголошено, що тільки чітке визначення місця міжнародних договорів України в системі джерел її внутрішнього права, насамперед на конституційному рівні, буде додатковою гарантією належного виконання взятих міжнародних

зобов'язань і тим самим відповідати вимогам міжнародних принципів;

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що вони становлять можуть бути успішно використані:

у науково-дослідницькій сфері – як основа для подальших наукових досліджень правової природи і сутності нормативно-правового договору, ролі й особливостей міжнародного договору в праві України;

у нормотворчій діяльності – як теоретичний матеріал у процесі розроблення проектів нормативно-правових актів і вдосконалення законодавства України у зв'язку з його адаптацією до *acquis communautaire*;

у навчальному процесі – для підготовки навчальних і навчально-методичних матеріалів з теорії держави і права, конституційного права України, міжнародного права та права Європейського Союзу, при підготовці студентами й аспірантами своїх наукових робіт тощо.

Апробація результатів дисертації. Висновки і рекомендації, сформульовані в дисертаційному дослідженні, обговорювалися на науковому семінарі НДІ державного будівництва та місцевого самоврядування НАПрН України. Основні результати дисертаційного дослідження були предметом обговорення на науково-практичній конференції «Проблеми правової інтеграції: глобальний, національний і регіональний контекст» (м. Харків, 2 жовтня 2014 р.); науково-практичній конференції «Стратегія проведення конституційної реформи в умовах інтеграції України до ЄС» (м. Харків, 20 травня 2015 р.); науково-практичній конференції «Проблеми та перспективи конституційного розвитку в Україні» (м. Харків, 22 червня 2016 р.); науково-практичному семінарі «Проблеми адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу» (м. Харків, 17 травня 2019 р.); міжнародній науково-практичній конференції «Актуальні проблеми вдосконалення законодавства та правозастосування» (м. Запоріжжя, 25-26 жовтня 2019 р.); міжнародній науково-практичній конференції «Актуальні питання та проблеми правового регулювання суспільних відносин» (м. Дніпро, 6-7 березня 2020 р.); міжнародній науково-практичній конференції «Реформування національного та міжнародного права: перспективи та пріоритети» (м. Одеса, 22-23 січня 2021 р.).

Публікації. Основні теоретичні положення і висновки дисертації викладені у 16 наукових публікаціях, з яких 9 наукових статей (7 статей опубліковано у фахових виданнях України, дві – у зарубіжному журналі), а також тези 7 доповідей на науково-практичних конференціях.

Структура та обсяг дисертації. Структура роботи визначається її метою та завданнями, об'єктом та предметом дослідження. Дисертація складається із вступу, двох розділів, які охоплюють шість підрозділів, висновків, списку використаних джерел (314 найменувань) та додатку. Загальний обсяг дисертації становить 241 сторінку, з яких основний текст займає 209 сторінок, список використаних джерел – 29 сторінок.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **Вступі** обґрунтовується вибір теми дослідження, визначаються ступінь її наукової розробленості, мета і задачі роботи, її методологічна основа, предмет і об'єкт дослідження, практичне значення отриманих результатів та їх апробація, основні положення, що виносяться на захист.

Розділ 1 «Правова природа і сутність нормативного договору» складається з трьох підрозділів.

У *підрозділі 1.1. «Поняття і основні риси нормативного договору як джерела права»* робиться спроба розкрити історичний контекст його виникнення і подальшої еволюції, а також проаналізувати й переглянути категорії договору та міжнародного договору в загальнотеоретичному аспекті відповідно до вимог сучасної юридичної науки.

Обґрунтовується думка про те, що об'єктивний процес розвитку інституту договору привів до переходу від простих нормативних форм до системних утворень, що розширює межі його використання в міжнародній, економічній, політичній, правовій, культурній та інших сферах. Останнє дозволило на основі угод структурувати різні види діяльності в різноманітні форми, поєднувати індивідуальні та суспільно значущі інтереси, вирішувати соціальні, економічні, політичні завдання, а в теперішній час – включатися в процеси глобалізації.

Розглядається «консенсуальна», «облігаційна» та «актова» теорії договору в юриспруденції. Стверджується, що розкрити сутність договору як правового явища означає зрозуміти його як реальне буття права і полягає у встановленні якісної специфіки договору як самостійної правової субстанції та у визначенні його природи.

Узагальнення й критичний аналіз висловлених у сучасній юридичній науці поглядів на сутнісні ознаки договору як загальнотеоретичної категорії, приводить автора до висновку про те, що нормативний договір як джерело права: 1) являє собою угоду, що ґрунтується на вільному волевиявленні двох чи більше суб'єктів права; 2) є самостійною формою права, що виникає в результаті взаємного погодження інтересів учасників (сторін) з метою встановлення нової юридичної норми (норм); 3) є спільним правовим актом, який створюється у процесі спеціальної правотворчої діяльності (є актом договірної правотворчості); 4) укладається суб'єктами правотворчості, що володіють певними правами (повноваженнями) на його укладання; 5) виступає самостійним елементом механізму правового регулювання; 6) має переважно публічний характер; 7) визначає права та обов'язки його учасників для досягнення поставленої мети; 8) має неперсоніфікований характер (за винятком учасників угоди) щодо адресатів норм; 9) розрахований на неодноразове застосування; 10) виконується за допомогою сили державного (міждержавного) примусу; 11) має особливий предмет правового регулювання, який допускає договірну форму; 12)

може бути підставою для укладання інших правових актів, зокрема договорів, з метою реалізації норм, що в ньому містяться; 13) має юридичну силу, яка вказує на його місце в ієрархії джерел права; 14) має суб'єктний, просторовий і часовий виміри.

У підрозділі 1.2 «Особливості нормативного договору в міжнародному праві» демонструється відмінність міжнародного договору від інших джерел (форм) національного і міжнародного права.

Виходячи зі специфіки міжнародного права як системи права, особливостей його предмету і суб'єктного складу, унікального порядку нормотворення та правореалізації, стверджується, що міжнародний договір як основне джерело (форма) міжнародного права: 1) є втіленням узгодженого волевиявлення сторін, тобто вольовим актом; 2) з одного боку, є юридичним актом (інструментом), а з іншого – містить норми права загального характеру; 3) містить правові норми й принципи, що регулюють міжнародні відносини; 4) фіксує домовленості сторін про створення обов'язкових для них правил поведінки (правових норм); 5) має бути явно вираженим (формалізованим); 6) може являти собою не один, а кілька взаємозалежних документів; 7) може мати різні найменування (договір, конвенція, пакт, статут, хартія, конкордат, декларація тощо); 8) регламентує встановлення, зміну чи припинення взаємних прав та обов'язків сторін; 9) призначений досягати певного юридичного результату (ефекту); 10) є зазвичай джерелом зобов'язань тільки для суб'єктів міжнародного права, що беруть у них участь; 11) є угодою юридично рівних суб'єктів, яка втілює збіг їхніх волей; 12) має межі, передбачені статусом сторін, а його зміст не може суперечити Конституції держави; 13) набуває чинності після ратифікації, або приєднання до нього, або його затвердження; 14) забезпечується державою шляхом здійснення правових, організаційних, економічних та інших заходів; 15) є угодою, що повинна регулюватися міжнародним правом; 16) є юридично-обов'язковим, на відміну від договорів, що зобов'язують держави політично, але не створюють юридичних зобов'язань; 17) містить норми, що є основою для розробки та прийняття національних нормативно-правових актів.

У підрозділі 1.3 «Договір як джерело права Європейського Союзу» доводиться, що пріоритет актів, які регулюють інтеграційні процеси в ЄС, порівняно з внутрішніми нормативно-правовими актами держав-членів, пряма дія певних актів права Євросоюзу, особливий процес нормотворення і контролю за дотриманням правових норм ЄС мають своїм наслідком наділення ЄС рисами наднаціонального об'єднання. Як наслідок, договори як джерело права ЄС відрізняються як від міжнародних договорів, так і від національного законодавства. Їм притаманні такі ознаки: 1) подвійна легітимність (національна легітимність з боку держав-учасниць ЄС і наднаціональна легітимність з боку інститутів ЄС); 2) подвійна консенсуальність – вони є результатом згоди не тільки ЄС і третіх держав, але й згоди між інституціями ЄС; 3) субсидіарність – предметна спрямованість лише на ті сфери, що належать до виключного відання

ЄС чи спільного відання ЄС і держав-членів; 4) різноспрямованість – це можуть бути внутрішні договори як джерело права ЄС та зовнішні договори як джерело міжнародного права; при цьому серед внутрішніх договорів вирізняються такі, що мають спільні риси з конституційними актами (установчі договори та Хартія про основні права ЄС); 5) ієрархічність – свідченням чого є поділ на первинне, вторинне і третинне право ЄС; 6) входження до правового доробку ЄС (*acquis communautaire*). Врахування названої специфіки договорів ЄС є важливим для подальшого вдосконалення правової системи України та її входження до європейського правового простору.

Розділ 2 «Роль міжнародного договору в праві України» складається з трьох підрозділів.

Зокрема, у *підрозділі 2.1. «Міжнародний договір і його місце в системі джерел права України»* розкривається співвідношення норм міжнародних договорів України з нормами чинної Конституції та поточного законодавства, окрема увага звертається на юридичні наслідки тих міжнародних договорів України, які не набули чинності.

Згідно з принципом суверенної рівності держав, кожна держава вільно обирає порядок взаємодії власного права з міжнародним і закріплює його на конституційному рівні. Тому важливим є те, наскільки чітким та однозначним є формулювання конституції про дію норм міжнародного права і зокрема міжнародних договорів у внутрідержавному просторі, чи не породжує визначена в конституції формула можливості її неоднозначного розуміння й застосування. Констатується, що, на жаль, чинна Конституція, так само як і Закон «Про міжнародні договори України» та інші джерела конституційного законодавства не дають вичерпної відповіді ані на питання про співвідношення норм міжнародного права з нормами національного права, ані на питання про умови безпосереднього або пріоритетного застосування міжнародно-правових норм у межах національного правопорядку України. Залишається невизначеним місце міжнародних договорів в ієрархії норм національного законодавства

У *підрозділі 2.2. «Міжнародний договір і проблеми його тлумачення»* надається загальнотеоретична характеристика причин, цілей і способів тлумачення міжнародних договорів як джерел міжнародного і національного права.

Відзначено, що основні правила і принципи тлумачення міжнародних договорів містять статті 31-33 розділу 3 Віденської конвенції про право міжнародних договорів 1969 р. У цих нормах, за словами знайшли відображення всі три основні підходи до тлумачення норм міжнародного права, а саме: школа намірів (більшого значення надається підготовчим матеріалами), школа текстуалістів (з'ясування сенсу договору шляхом аналізу його змісту) і телеологічна школа (тлумачення бачиться в з'ясуванні об'єкта та мети договору, причому виявляється можливим у цьому разі шляхом тлумачення змінити зміст договору для його пристосування до умов, що змінилися з моменту його прийняття). Враховуючи те, що воля сторін договору знаходить своє втілення у нормоустановчих формально визначених письмових

документах, які мають офіційний характер і оформлені як публічне вираження волі, то застосовуються загальні правила тлумачення як до джерела права. Тлумачення слід починати зі з'ясування змісту і юридичних властивостей норми у світлі міжнародного права, діючого на момент укладення договору, а також, використовуючи принципи і правила тлумачення, властиві міжнародному праву.

У підрозділі 2.3. «Договори між Україною та Європейським Союзом і їх вплив на розвиток вітчизняної правової системи» розкривається еволюція, сучасний стан і перспективи розвитку договірної регламентації процесу європейської інтеграції нашої держави.

Відзначено, що Угода про асоціацію 2014 р. є інструментом впливу права ЄС на правову систему України загалом, і її систему законодавства зокрема. Хоча, як відомо, положення Угоди не піднімають питання перспективи членства, Україна взяла на себе юридичні зобов'язання імплементувати *acquis communautaire* майже в тому обсязі, який зазвичай беруть на себе країни-кандидати на вступ до ЄС. Акцентується увага на тому, що той обсяг *acquis* ЄС, який міститься в додатках до Угоди про асоціацію і має бути інкорпорований у законодавство України є безпрецедентним для неї і за своїм змістом не має аналогів серед вже існуючих угод про асоціацію, укладених ЄС із іншими країнами.

ВИСНОВКИ

У дисертації здійснено теоретичне узагальнення й вирішення наукового завдання, що полягає у розкритті теоретико-правових аспектів укладення, тлумачення та реалізації міжнародних договорів як джерела права в Україні. У результаті даного дослідження зроблено такі висновки:

1. Категорія «договір» має історично змінюваний зміст. У процесі еволюції даної категорії в історії політико-правової думки можна виокремити наступні періоди (етапи): 1) стародавній (античний) (IV ст. до н.е. – XI ст. н.е.) – формування первинних уявлень про договір як форму (джерело) правового регулювання суспільних відносин, що ґрунтується на вільній згоді (консенсусі) сторін; 2) середньовічний (легістський) (XI–XVII ст.) – концептуалізація правового договору, його «вбудованість» у систему феодальних відносин; 3) юснатуралістський (XVII–XVIII ст.) – обґрунтування теорії юридичного договору з позицій природного права; визнання договору єдиним правомірним джерелом позитивного права і стану держави; 4) позитивістський (XVIII – кінець XIX ст.) – договір розглядається виключно як юридичний акт індивідуального характеру, як результат реалізації об'єктивного права, але ні в якому разі не як елемент правотворчості (нормативний договір); 5) новітній (з кінця XIX ст. дотепер) – нормативізація, інституціоналізація та інтернаціоналізація юридичного договору, тобто визнання його нормативності та вихід за межі національних кордонів, диференціація договірних правовідносин і формування відповідних

інститутів у межах окремих систем і галузей права. На сьогодні світова цивілізація перебуває на стадії переходу до якісно нового етапу еволюції категорії «договір» – етапу інформатизації, що характеризується діджиталізацією процесів укладення та виконання нормативних договорів та виходом їх предмету в кіберпростір.

2. Договір – це передусім спільний правовий акт, який виражає добровільну угоду його учасників взаємодіяти в інтересах особистої та (або) спільної вигоди задля досягнення певного результату (встановлення юридичної норми або конкретного правовідношення). Його природа як угоди сторін проявляється в тому, що договір – це єдність двох (або більше) відособлених волевиявлень. Сутність договору вбачається в тому, що суб'єктам надана свобода волі та волевиявлення в укладенні договору, у результаті чого з'являється угода сторін.

3. Міжнародний *договір* має в тій чи іншій мірі всі загальні ознаки, характерні для договірної конструкції. З урахуванням нормативного характеру йому притаманні ознаки, характерні для нормативних угод. Також він має низку специфічних особливостей як джерело міжнародного права, які виявляються в таких аспектах як: специфічні суб'єкти, специфічний об'єкт правового регулювання, специфіка процесу нормотворчості і специфіка процесу правореалізації, а також відповідальності. Особлива юридична природа міжнародного договору зумовлена перш за все тим, що він є виразом узгодженої волі, інтересів, позицій держав та інших суб'єктів міжнародного права. В міжнародному праві суб'єкти, які мають суверенну рівність, одночасно є і адресатами норм права, і правотворцями, і правореалізаторами.

4. Нормативно-правові договори мають особливу (двоюку) юридичну природу, поєднуючи в собі як універсальні риси договору, так і ознаки джерела права. Цінність нормативного договору полягає в тому, що це формально визначена угода, заснована на узгодженні відокремлених волевиявлень суб'єктів права, що володіють правотворчими повноваженнями, яка приводить до конкретного формального результату – встановлення правових норм. Відтак, специфікою договірного нормовстановлення є взаємне погодження самостійних волевиявлень правотворчих суб'єктів.

5. Відносини між державами мають публічно-правовий і владний характер. У таких відносинах держави виступають як політичні утворення, які встановлюють нормативи. Відтак, міжнародний публічний договір є нормоустановчим джерелом, який створює загальні норми, визначаючи права і обов'язки для сторін. Норми міжнародного договору держави отримують формальний (матеріальний чи процесуальний) вираз у національному законодавстві за допомогою внутрішньодержавної правотворчості. Однак навіть при трансформації норми міжнародного договірного права не перетворюються на національні, своєї природи вони не змінюють і змінити не можуть, завжди залишаються нормами іншої правової системи, ніж норми внутрішньодержавного права. Жоден внутрішньодержавний акт незалежно від характеру і змісту,

що забезпечує виконання державою своїх міжнародних зобов'язань, не здатний змінити природу норм, їх особливі цілі, зміст і перетворити їх у внутрішньодержавні законодавчі норми.

6. В основі правопорядку Євросоюзу лежить сукупність форм фіксації норм права, що мають власні характерні особливості. Одними з основних джерел форм права ЄС є міжнародні договори, специфіка яких зумовлена тим, що ЄС є особливим міжнародним інтеграційним об'єднанням, яке має елементи міжнародної міжурядової організації та державоподібного утворення. Відтак і договори ЄС є подібними як до міжнародно-правових договорів, так і до внутрішньодержавних нормативних актів. Договорам ЄС притаманні такі сутнісні ознаки: подвійна легітимність; подвійна консенсуальність; субсидіарність; різноспрямованість; ієрархічність; входження до правового доробку ЄС (*acquis communautaire*). Договори, що регулюють інтеграційні процеси в ЄС, мають пріоритет порівняно з внутрішніми законодавчими актами держав-членів, пряму дію, особливий процес нормотворення та контролю за дотриманням. Найбільш змістовним і доцільним є поділ договорів як джерел права ЄС на внутрішні та зовнішні.

7. До системи внутрішніх джерел права ЄС належать договори, що регулюють відносини з державами-членами, зокрема їх співробітництво у формуванні спільної політики та в межах форм співробітництва, а саме: 1) установчі договори про створення європейських інтеграційних об'єднань разом із додатками та протоколами до них, що є невід'ємною їх частиною; 2) договори, які змінюють, доповнюють та підтверджують установчі договори і яким держави-члени ЄС надають характер установчих актів («ревізійні» договори); 3) Хартія основних прав ЄС 2000 р. та Європейська конвенція з прав людини 1950 р. як систематизовані каталоги прав та свобод людини і громадянина в Євросоюзі; 4) спеціальні додаткові конвенції між державами-членами відносно певних питань, з яких інститути ЄС не уповноважені видавати нормативно-правові акти; 5) міжінституційні угоди; 6) договори про приєднання нових держав-членів та додатки до них.

8. До системи зовнішніх джерел права ЄС належать угоди з третіми країнами та міжнародними організаціями. Значення цих угод пов'язано з роллю ЄС на міжнародній арені. Серед них вирізняються такі категорії договорів: 1) договори ЄС з країнами, які не входять до його складу (Угоди «ЄС і третя країна») та міжнародними організаціями; 2) договори, які укладаються державами-членами; 3) угоди «ЄС плюс всі держави-члени – третя країна», відомі в доктрині як «змішані» угоди; 4) угоди, які укладаються органами Союзу, котрі мають статус юридичної особи.

9. У різні періоди вітчизняної історії роль міжнародних договорів у національній системі права суттєво варіювалася, однак у ключові, доленосні моменти вони традиційно відігравали ключову роль, забезпечуючи становлення власної державності, створюючи зовнішньополітичні та зовнішньоекономічні передумови для динамічного розвитку тих чи інших сфер суспільного життя, стимулюючи формування нових правових інститутів та форм правового спілкування. Так було за

часів Київської Русі, коли формування вітчизняної державності значною мірою залежало від княжих договорів з Візантією, так було в період національно-визвольної війни XVII-XVIII ст., коли доля Козацької держави залежала від договорів з Річчю Посполитою, Кримським ханством і Російською державою, так сталося й на початку XX ст., коли новостворена Українська держава намагалася вистояти, укладаючи договори з Польщею та Німеччиною. На сьогодні майбутнє України міцно пов'язане з європейською інтеграцією, започаткованою укладенням Угоди про асоціацію з ЄС 2014 р.

10. Сучасна доктрина вітчизняного права України виділяє міжнародні договори України як самостійний вид джерел національного права. Втім одностайної думки щодо співвідношення національного і міжнародного права в Україні досі немає. Зрештою, вітчизняна конституційна наука стоїть на позиції визнання примату міжнародного права, але в обмеженому обсязі, зважаючи як на принцип верховенства Конституції, так і дуалізм у питаннях дії міжнародного права. Найбільш гостра дискусія точиться з питання про співвідношення юридичної сили норм міжнародного договору та національних нормативно-правових актів. Вирішення цієї проблеми вимагає перегляду (більш чіткого закріплення) й узгодження відповідних норм Конституції і законів України.

11. Конституція України у ч. 1 ст. 9 визнає чинні міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, невід'ємною частиною національного законодавства, тобто такі міжнародні договори за обов'язковістю їх виконання прирівнюються до норм національного законодавства. Сам по собі такий підхід означав би, що в разі колізії національної законодавчої норми й норми міжнародного договору вони мали б розглядатись як норми однакової юридичної сили із застосуванням принципу *lex posterior derogat priori* («наступний акт скасовує попередній»). Натомість профільний Закон України «Про міжнародні договори України», покликаний конкретизувати положення Конституції, фактично встановлює ситуативний пріоритет міжнародних договорів України над законами, тобто виключно в разі суперечності між міжнародним договором та національним законом.

12. На сьогодні залишається невирішеним на конституційному рівні питання щодо місця (статусу) і можливості безпосереднього застосування інших міжнародних договорів, згода на обов'язковість яких здійснюється у позапарламентський спосіб. На наш погляд, підхід до вирішення даного питання має бути аналогічним з огляду такі моменти: 1) міжнародні зобов'язання держави в силу принципу *pacta sunt servanda* підлягають неухильному дотриманню; 2) міжнародне право не знає принципу ієрархії міжнародно-правових норм залежно від органів держави, які брали участь в їх створенні; 3) суб'єктом міжнародно-правових відносин є держава, незалежно від того, який орган її представляє, тому всі міжнародні договори, незалежно від того, укладені вони від імені держави, уряду чи міністерства, а також від форми вираження згоди на їх

обов'язковість, рівною мірою накладають зобов'язання на державу загалом.

13. Українська держава як суб'єкт державно-правових і міжнародно-правових відносин має право визначати ієрархію міжнародних договорів і актів національного законодавства в забезпеченні внутрішнього правопорядку, процедуру імплементації міжнародних норм та її юридичні наслідки. Це важлива ознака державності. Водночас норми міжнародних договорів порівняно з нормами внутрішнього законодавства мають особливі риси, адже інкорпоровані шляхом загальної трансформації, вони займають у внутрішньому праві особливе становище. Це виявляється в тому, що вони не можуть змінюватися законодавцем, але застосовуються відповідно до цілей і принципів внутрішньодержавного права та з урахуванням сенсу, яким наділяються в загальному контексті міжнародного права. У ряді випадків для реалізації норм міжнародних договорів потрібне прийняття внутрішніх нормативно-правових актів.

14. При тлумаченні міжнародних договорів України необхідно враховувати такі моменти: 1) особливості тлумачення міжнародних договорів обумовлені перш за все їхньою міжнародною нормативно-договірною природою; 2) для правильного тлумачення та застосування норм міжнародних договорів важливо визначити місце міжнародних договорів у системі джерел національного права; 3) міжнародні договори являють собою джерело міжнародного права і тому повинні тлумачитися відповідно до цього права навіть у разі застосування їхніх положень всередині країни; 4) норми міжнародних договорів застосовуються як складова частина національного законодавства України, а тому їх тлумачення має здійснюватися відповідно до цілей, принципів і норм національної правової системи, а також в установленому внутрішнім правом порядку; 5) результат тлумачення залежить від особливостей професійної підготовки, часу, навичок і відповідальності суб'єкта тлумачення; 6) тлумачення міжнародних договірних норм, порівняно з тлумаченням норм національного права, ускладнюється мовною проблемою; 7) під час тлумачення норм міжнародних договорів слід враховувати міжнародну правозастосовчу практику, а також норми універсальних і регіональних міжнародно-правових актів; 8) органи конституційної юрисдикції, посилаючись на тлумачення норм міжнародних договорів міжнародними судами, обґрунтовують свої рішення, пристосовуючи цю правову спадщину до конкретної ситуації.

15. Відносини між Україною та ЄС мають тенденцію до поглиблення, що сприяє удосконаленню євроінтеграційної стратегії України. На сучасному етапі найважливішою складовою інституційної основи співробітництва між Україною та ЄС є Угода про асоціацію (2014), що передбачає перехід від партнерства і співробітництва до політичної асоціації та економічної інтеграції, а також рамкові та галузеві угоди, які доповнюють її в окремих сферах взаємовідносин та націлені активізувати секторальну співпрацю з ЄС в напрямках взаємного інтересу. Будучи інструментом правових реформ в Україні, Угода про асоціацію охоплює

переважну більшість сфер міжнародного спілкування, визначає основні засади і зміст політики ЄС щодо України, відображає бажання посилити й розширити взаємовідносини, побудовані на спільних цінностях (на повазі до демократичних принципів, верховенства права, прав людини і основоположних свобод, відданості принципам вільної ринкової економіки), які сприяють участі України в Європейських політиках. Результати реформ в Україні впливатимуть на подальші відносини України та ЄС, на імідж нашої держави як надійного партнера.

СПИСОК ПРАЦЬ, ОПУБЛІКОВАНИХ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові публікації, у яких відображено основні результати дисертації:

1. Рагуліна К. А. Нормативний договір як особлива форма існування правових норм. *Державне будівництво та місцеве самоврядування*. 2015. Вип. 29. С. 179-190.
2. Рагуліна К. А. Угода про асоціацію як правова основа адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу. *Наук. вісник Херсон. держ. ун-ту. Серія: Юрид. науки*. 2016. Вип. 1. Т.1. С.50-54.
3. Рагуліна К. А. Конституційно-правова регламентація статусу міжнародних договорів України. *Державне будівництво та місцеве самоврядування*. 2017. Вип. 33. С. 211-225
4. Рагуліна К. А. Поняття й сутність договору як правового явища загалом і джерела права зокрема. *Наук. вісник Ужгород. нац. ун-ту. Серія Право*. 2017. Вип. 47. Том. 1. С. 41-47.
5. Рагуліна К. А. Вплив міжнародних договорів на національне законодавство України: загальнотеоретичний аспект. *Наук. вісник Міжнар. гуманітар. ун-ту. Серія «Юриспруденція»*. 2018. № 35. С. 32-36.
6. Рагуліна К. А. Теоретические основы определения понятия и сущности договора. *Leges et Viata*. 2019. № 1. С. 105-109.
7. Рагуліна К. А. Сутність та особливості тлумачення міжнародних договорів України: теоретико-правовий аспект. *Державне будівництво та місцеве самоврядування*. 2019. Вип. 37. С. 261-277.
8. Рагуліна К.А. Теоретико-правові та прикладні аспекти принципів тлумачення Європейської конвенції про захист прав людини і основоположних свобод. *Державне будівництво та місцеве самоврядування*. 2020. Вип. 39. С. 154-171.
9. Рагуліна К.А. Теоретико-правові аспекти проблеми ефективності міжнародних договорів. *Visegrad Journal on Human Rights*. 2020. № 5. С. 205-209.

Наукові праці, які відображають апробацію матеріалів дисертації:

10. Рагуліна К. А. Імплементация міжнародних договорів в Україні: теоретичний аспект. *Проблеми правової інтеграції: глобальний, національний і регіональний контекст*: зб. наук. ст. за

матер. наук.-практ. конф. (м. Харків, 2 жовтня 2014 р.). Харків: НДІ держ. буд-ва та місц. самоврядування, 2014. С. 87-91.

11. Рагуліна К. А. Значення нормативно-договірних відносин Україна-ЄС у контексті проведення реформ. *Стратегія проведення конституційної реформи в умовах інтеграції України до ЄС*: зб. наук. ст. та тез повідомл. за матеріалами наук.-практ. конф. (м. Харків, 20 травня 2015 р.). Харків: НДІ держ. буд-ва та місц. самоврядування, 2015. С. 35-37.

12. Рагуліна К. А. До питання конституційної регламентації співвідношення норм міжнародних договорів і національного законодавства України. *Проблеми та перспективи конституційного розвитку в Україні*: зб. тез наук. доп. за матеріалами європейського правового простору: історія і сучасність: матеріали наук.-практ. конф. (м. Харків, 22 червня 2016 р.). Харків: НДІ держ. буд-ва та місц. самоврядування, 2016. С. 141-146.

13. Рагуліна К.А. Угода про асоціацію як правова основа адаптації українського законодавства до законодавства Євросоюзу. *Проблеми адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу*: зб. тез. наук. доп. за матер. науково-практ. семінару (м. Харків, 17 травня 2019 р.). Харків: НДІ держ. буд-ва та місц. самоврядування, 2019. С. 103-107.

14. Рагуліна К.А. Міжнародний договір як правова основа гармонізації законодавства України з міжнародними й європейськими стандартами. *Актуальні проблеми вдосконалення законодавства та правозастосування*: матер. міжнар. наук.-практ. конф. (м. Запоріжжя, 25-26 жовтня 2019 р.). Запоріжжя: ГО «Істина», 2019. С. 17-20.

15. Рагуліна К.А. Міжнародні договори України як механізм регуляції внутрішньодержавних правовідносин: актуальні загальнотеоретичні питання. *Актуальні питання та проблеми правового регулювання суспільних відносин*: матер. міжнар. наук.-практ. конф. (м. Дніпро, 6-7 березня 2020 р.). Дніпро: ГО «Правовий світ», 2020. С. 10-15.

16. Рагуліна К.А. Умови та критерії ефективності міжнародних договорів України: загальнотеоретичний підхід. *Реформування національного та міжнародного права: перспективи та пріоритети*: матер. міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 22-23 січня 2021 р.). Одеса: ГО «Причорноморська фундація права», 2021. С. 11-15.

АНОТАЦІЯ

Рагуліна К. А. Міжнародний договір як джерело права в Україні: загальнотеоретичний аспект. – *Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.*

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.01 «Теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень». – Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого, Харків, 2021.

Дисертацію присвячено з'ясуванню теоретико-правових аспектів укладення, тлумачення та реалізації міжнародних договорів як джерела права в Україні.

Розкрито поняття, сутнісні ознаки та генеза нормативного договору як джерела права. Визначено особливості нормативного договору в міжнародному праві; надано характеристику міжнародного договору як зовнішньої форми буття міжнародно-правових норм. З'ясовано роль і значення договору як джерела права Європейського Союзу в контексті перспектив євроінтеграції України. Визначено роль і місце міжнародних договорів у системі джерел права України; продемонстровано вплив міжнародних договорів на національне законодавство України. Розкрито основні проблеми тлумачення міжнародних договорів та перспективні шляхи їх подолання. Надано загальнотеоретичну характеристику договорів між Україною та ЄС і їх впливу на розвиток вітчизняної правової системи; визначено роль Угоди про асоціацію з ЄС у правовому забезпеченні реформ в Україні. Сформульовано пропозиції за предметом дослідження щодо вдосконалення механізму правового регулювання в Україні. Визначено, з огляду на новітні світові тенденції, перспективні напрями реформування вітчизняного законодавства щодо дії міжнародного права в межах національної системи права.

Ключові слова: джерела права, форми права, нормативний договір, міжнародний договір, виконання міжнародного договору, тлумачення міжнародного договору.

АННОТАЦИЯ

Рагулина К. А. Международный договор как источник права в Украине: общетеоретический аспект. – *Квалификационный научный труд на правах рукописи.*

Диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук по специальности 12.00.01 «Теория и история государства и права; история политических и правовых учений». – Национальный юридический университет имени Ярослава Мудрого, Харьков, 2021.

Диссертация посвящена выяснению теоретико-правовых аспектов заключения, толкования и реализации международных договоров как источника права в Украине.

Раскрыто понятие, сущностные признаки и генезис нормативного договора как источника права. Определены особенности нормативного договора в международном праве; охарактеризован международный договор как внешняя форма бытия международно-правовых норм. Выяснена роль и значение договора как источника права Европейского Союза в контексте перспектив евроинтеграции Украины. Определены роль и место международных договоров в системе источников права Украины; продемонстрировано влияние международных договоров на национальное законодательство Украины. Раскрыты основные проблемы толкования

международных договоров и перспективные пути их преодоления. Представлена общетеоретическая характеристика договоров между Украиной и ЕС и их влияния на развитие отечественной правовой системы; определена роль Соглашения об ассоциации с ЕС в правовом обеспечении реформ в Украине. Сформулированы предложения по предмету исследования по совершенствованию механизма правового регулирования в Украине. Определены, с учетом новейших мировых тенденций, перспективные направления реформирования отечественного законодательства относительно действия международного права в рамках национальной системы права.

Ключевые слова: источники права, формы права, нормативный договор, международный договор, выполнение международного договора, толкование международного договора.

SUMMARY

Ragulina K. A. International treaty as a source of law in Ukraine: general theoretical aspect. – Qualifying scientific work as the manuscript.

The thesis for a candidate degree by the specialty 12.00.01 «Theory and history of state and law; history of political and legal doctrine». – Yaroslav Mudryi National Law University, Ministry of Education and Science of Ukraine, Kharkiv, 2021.

The dissertation is devoted to the elucidation of theoretical and legal aspects of the conclusion, interpretation and implementation of international agreements as a source of law in Ukraine.

The paper reveals the concepts, essential features and genesis of the normative agreement as a source of law. The peculiarities of a normative agreement in international law are determined; the characteristic of the international agreement as an external form of existence of the international legal norms is given. The role and significance of the agreement as a source of European Union law in the context of the prospects of Ukraine's European integration are clarified. The role and place of international agreements in the system of sources of law of Ukraine are determined; the influence of international agreements on the national legislation of Ukraine is demonstrated. The main problems of interpretation of international agreements and promising ways to overcome them are revealed.

Relations between Ukraine and the European Union tend to deepen, which contributes to the improvement of Ukraine's European integration strategy. At present, the most important component of the institutional framework for cooperation between Ukraine and the EU is the Association Agreement (2014), which provides for the transition from partnership and cooperation to political association and economic integration, as well as framework and sectoral agreements that complement it in certain areas. and aim to intensify sectoral cooperation with the EU in areas of mutual interest. Legal reforms in Ukraine today are taking place mainly in the light of the implementation of European integration

commitments, in particular in the context of the implementation of the provisions of the Association Agreement.

Key words: sources of law, forms of law, normative treaty, international treaty, implementation of international treaty, interpretation of international treaty.

Підписано до друку 04.03.2021 р. Формат 60x90/16

Папір офсетний. Віддруковано на різнографі.

Умовн. друк. арк. 0,7. Облік. вид. арк. 0,9.

Тираж 100 прим. Зам. № 882 .

Друкарня

Національного юридичного університету

імені Ярослава Мудрого

61024, м. Харків, вул. Пушкінська, 77.